

depend on the course of the Russian-Ukrainian war, as the use of artificial intelligence capabilities will increase the longer this military conflict lasts.

And finally, we note that the experience of the Russian-Ukrainian war shows that humanity has gained considerable experience in using the latest technologies (genetic engineering, artificial intelligence) to enhance the abilities of the human body. However, the use of this potential is still unfolding and will contribute to the progressive development of humanity based on the rule of law, respect for human dignity and integrity of the individual. The crimes against humanity and peace committed by the Russian Federation require investigation and assessment by the Special International Tribunal.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-24>

КОМПОЗИЦІЯ ІНСТИТУТІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Савчин Михайло Васильович

*доктор юридичних наук, професор,
директор Науково-дослідного інституту порівняльного публічного
права та міжнародного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Руссо-українська війна поставила на порядок денний побудову інституційно спроможної держави. Її критерій доволі простий, як закарпатська гостина – така організація влади, яка забезпечує простір безпеки для вільних громадян. Іншими словами, інституційно спроможна держава покликана забезпечити гідність людини, зокрема можливість її вільного розвитку як індивіда.

І, як завжди, диявол приховується у деталях. Тому далі про ці деталі.

Принцип верховенства права вимагає такої організації публічної влади, яка би виробляла стабільні правила гри в умовах обмежених ресурсів. Це пов'язано із глобальними проблемами людства – збереження довкілля у контексті відповідальності людства перед прийдешніми поколіннями, забезпечення національних інтересів через взаємовигідне мирне співробітництво між державами та створення універсального механізму запобігання агресії замість партикулярного наразі механізму в рамках ООН.

Принцип верховенства права ніби ще не визнається як універсальна засада глобального правопорядку, хоча саме він надає достовірну відповідь на підстави та легітимність визнання певних правил як нормативної основи людського співжиття. Оскільки йде мова про межі правового регулювання, то саме інструментарій верховенства права дає достовірну відповідь щодо запровадження обмежень, пов'язаних із довіллям, узгодженням національних інтересів та формування глобального правопорядку. Згідно із засадою юридичної визначеності запровадження певних обмежень та обтяжень не можуть мати довільний характер, а ґрунтуватися на повазі до прав людини. Особливо гостро це питання стоїть із обставинами та підставами обмеження прав людини в умовах воєнного стану. При відновленні України після війни гостро стоятиме питання про збереження балансу щодо забезпечення базових потреб громадян та забезпечення динамічного розвитку національної економіки на інноваційних началах, що змінить структуру споживання громадян. Насамкінець, виходячи із національних інтересів виникне необхідність припинення громадянства України із колаборантами та їх видворення, а також запровадження спеціального адміністративного режиму на звільнених територіях від окупанта задля поновлення нормальної діяльності цивільної адміністрації та гарантування безпеки жителів місцевих громад для формування органів публічної влади локального і регіонального рівня. Водночас багато із цих речей слід робити буквально на марші, тобто протягом війни.

Тренд до посилення мережецентричності влади полягає в тому, що в економічній і військовій сфері критерієм ефективності вироблення рішень є не лише відносини ієрархії. Часто їх вироблення потребує взаємодії по горизонталі, виходячи із наявної обстановки чи ресурсів, або ці чинники комбінуються певним чином і потребують оперативного вирішення. Якщо ми беремо поділ влади по горизонталі, то конституційне виділення функцій влади на законодавчу, виконавчу і судову є вочевидь недостатнім. Це, зокрема, виражається в архаїчній юридичній позиції Конституційного Суду щодо незалежних регуляторів, які переважно поєднують у собі всі ці функції, однак воно є аполітичними і побудовані насамперед за критерієм професійності. Задля цього згідно з принципом поділу влади ці інституції (на кшталт від Антимонопольного комітету чи Нацбанку до Національної комісії енергетики і комунальних послуг) мають формуватися через узгоджувальні процедури парламентом і президентом, а у разі порушення їх посадовцями закону має проводитися дисциплінарне розслідування цих обставин під судовим контролем. Інша реперна точка посилення мережецентричності влади – утвердження засад

парламентаризму; при цьому сам парламент не використовує інструменти парламентського контролю над діями уряду, хоча впровадження інтерпеляції, конструктивного вотуму уряду та деяких інших інструментів підзвітності і підконтрольності виконавчої влади все ж таки вимагатиме принаймні внесення змін до Конституції України. Ще одним важливим аспектом є визначення статусу публічних службовців як незалежних та аполітичних і гарантій їх діяльності, а також визначення системи публічної адміністрації як на рівні міністерств і відомств, так і на регіональному рівні, які покликані забезпечувати єдність правозастосування та вирівнювання розвитку регіонів через загальнонаціональні і регіональні програми розвитку.

У свою чергу, це викликає потребу в поглибленні децентралізації влади та балансування у системі урядування по вертикалі на засадах пропорційності та субсидіарності. Принцип субсидіарності завжди викликав доволі неоднозначні дискусії у зв'язку із невизначеністю щодо його розуміння в українській доктрині, незважаючи на його дефініцію у Протоколі про субсидіарність і пропорційність, який став невід'ємною частиною Лісабонського договору як установчого акта ЄС. Будучи прихильником думки, що Конституція не місце для дефініцій та визначень, хоча би зважаючи на те, що це є формальним джерелом для рестриктивних практик влади у сфері прав людини, я надаю перевагу позиції, що такого роду поняття мають динамічно розроблятися у доктрині та релевантній судовій практиці. Це впливає із концептуального розуміння конституції як «відкритого тексту», герменевтика тлумачення якого є еволютивною з урахуванням соціального контексту та ефективності захисту прав людини. Іншим прикладом негативного досвіду конституційного визначення є поняття місцевого самоврядування (стаття 140), в якому з незрозумілих причин існує ніби то можливість об'єднання лише сільських громад, хоча на практиці та із засад розумності можуть мати місце об'єднання громад і міських, і селищних, і сільських. Оскільки Конституція не може атакувати конституційну демократію, то напевне вже сьогодні її стаття 140 має тлумачитися у світлі гарантій права на вільний розвиток громад відповідно до засад унітарного державного устрою. Також потребує розширення розуміння місцевого самоврядування як місцевого, так і регіонального. Остаточного слід поставити крапку у дискусії щодо рівнів організації публічної влади: громада – повіт – регіон чи громада – регіон, де під регіоном маються на увазі області, міста зі спеціальним статусом Київ і Севастополь (чи ні) та Автономна Республіка Крим. Не виключені дискусії після війни щодо трансформації автономного статусу Криму. Насамкінець звільнення від московитського агресора окупованих територій викличе необхідність впровадження спеціального

адміністративного режиму на цих територіях. Цей режим має носити тимчасовий характер (від 5 до 15 років) з метою проведення люстраційних заходів щодо колаборантів, їх притягнення до юридичної відповідальності з подальшою депортацією, поновлення функціонування цивільних служб органів локального самоврядування та представництв держави на локальному рівні з подальшим проведенням муніципальних виборів і повернення їх до нормальної життєдіяльності.

Гарантії конституційного порядку логічно напрошують унормування у структурі тексту Конституції якісно нових положень. Економічна рецесія 2008/9, пандемія коронавірусу 2020/22 та війна засвідчили, що має існувати спеціальне правове регулювання питань гарантії засад конституційної демократії. Напевно, за таких обставин може бути трансформовано засади парламентаризму, оскільки можуть виникати різні надзвичайні обставини, що зможуть перешкодити функціонуванню парламенту. Те, що український парламент містить совіцьке кліше із його ієрархією рад – Верховна Рада – потребує зміни його назви на зразок Сейму, Національної ради чи Національної асамблеї. У разі надзвичайних обставин, коли парламент не може зібратися, то може скликатися Оборонний комітет, який складатиметься із певного числа народних послів. Якщо буде впроваджено двопалатний парламент (що аж ніяк не можна розцінювати як атаку на унітаризм, хоча би зважаючи на досвід Польщі чи Чехії), то Оборонний комітет може складатися на дві третини з числа послів Сейму та на третину із senatorів. На випадок воєнного стану має виробитися традиція формування уряду національної єдності, в якому мають бути репрезентовані авторитетні професіонали у відповідних сферах публічного урядування через проведення консультацій зі всіма фракціями парламенту, оскільки на період воєнного стану вибори не проводяться. Стосовно конституційної юстиції необхідно посилювати її функціонал, оскільки незалежний Конституційний суд є серцевиною поділу влади та системи стримувань і противаг. Зокрема, саме Конституційний суд має постановляти рішення щодо розпуску політичних партій, які атакують засади конституційної демократії, надавати висновок щодо неможливості виконувати Президентом своїх обов'язків за станом здоров'ям або обставин, що загрожують засадам конституційної демократії, а також розглядати індивідуальні конституційної скарги (нинішня то є лише тінь конституційного контролю і не більше) щодо порушення органами публічної влади прав людини і основоположних свобод. Іншим аспектом конституційних гарантії є запровадження інституцій та відповідних процедур щодо реквесту Державного бюджету та оголошення стану економічної необхідності, у разі зволікання прийняття життєво важливих законів у

сфері прав людини оголошувати стан законодавчої необхідності, які би вносилися президентом і розглядалися парламентом невідкладно на засадах пропорційності. Насамкінець, при реформі територіальної організації публічної влади має бути збалансовано повноваження префектів/урядників щодо зупинення актів органів місцевого самоврядування та АРК, якщо вони атакують засади унітарного державного устрою, із правом громад та органів місцевого самоврядування і АРК звертатися до Конституційного суду із заявою про захист прав місцевого самоврядування.

Входження України у регіональні та глобальні безпекові структури пов'язані із кризою світового порядку, в якому закладені інституційні міни. Навіть текстуально аналізуючи Хартію ООН (переклад англійського Charter як Статут не відповідає багатосторічній правовій традиції прийняття хартій, якими наділялися міста самоврядними правами, а окремі верстви людей – свободами і привілеями) слід виділити невдалі формулювання про «ворожі держави» та конструювання рішень у рамках Ради безпеки ООН. Справа в тім, що світовий правопорядок не можна базувати на ідеологемі переможців, оскільки це породжує ресентимент серед переможених, а коаліції переможців мають властивість розпадатися і їхні національні інтереси можуть суперечними. Таким чином, Хартія ООН у цьому аспекті не відповідає юридичній визначеності та передбачуваності правил як компонентів верховенства права і вона була схвалена 24 жовтня 1945 року, коли у переможених Японії проводилася демілітаризація, а в Німеччині – денацифікація, паралельно із встановленням нового конституційного порядку, які виявилися вдалими із врахуванням національних правових традицій. Слід зважати на досвід Речі Посполитої, однією із причин інкорпорації якої у склад Російської імперії було зловживання послами Сейму *liberum veto*, аналогом якого тепер у РБ ООН виступає право вето з боку РФ і КНР як її постійних держав-членів. Натомість у РБ ООН має існувати певний механізм ухвалення рішень кваліфікованою більшістю. Право вето у РБ ООН є однією із ключових причин, що до тепер так і не створено Сили швидкого реагування ООН на випадок актів агресії, запобігання яким є основою метою діяльності ООН згідно з її Хартією. Також потребує ревізії підхід, згідно з яким держава має надавати свою згоду на юрисдикцію Міжнародного суду ООН у разі звернення іншої держави-члена ООН на її дії чи акти. Справа полягає в тому, що причиною такої заяви є невиконання деліквентом своїх зобов'язань згідно із міжнародним договором, який згідно із міжнародно визначеною та національною конституційною процедурою імplementовано у національний правовий порядок. Іншими словами, юрисдикція МС ООН як судової

установи має бути універсальною на підставі міжнародних договорів, які держави покликані добросовісно додержуватись згідно із Віденською конвенцією про право міжнародних договорів.

У цій короткій презентації я окреслив основні тренди трансформації публічної влади на засадах верховенства права, світового порядку, заснованого на сталих правилах, та мережецентричності, що сприятиме посиленню її інституційної спроможності саме в аспекті ефективного захисту прав людини, що є сенсом існування будь-якого публічного порядку.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-25>

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Цвілик Катерина Олегівна

здобувач освіти кафедри права

*Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Скаковський Владислав Олександрович

здобувач освіти кафедри права

*Донецького національного університету імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Актуальність даного питання полягає у існуванні складної системи структуризації та пріоритетності нашого законодавства, що мало б допомагати уникненню колізій та конкуренції права. Дане визначення «верховенство права» є складною системою з існуванням чималих моральних звичаїв, що на законодавчому рівні закріплені з певним закладенням ідей та мотивів, що у житті можуть трактуватись по різному певними суб'єктами, тому і виникає проблема визначеності цього апарату. На цей період часу існування верховенства права є необхідною мірою забезпечення правоздатності існування України, як держави, що може забезпечити правове врегулювання складних політичних та правових питань, які такою чи іншою мірою вирішують подальший розвиток та спроможність прогресу цієї держави, але чи є це можливим до виконання у реаліях окреслених у нашому законодавстві ще доведеться дослідити.